

למידה על לקויי הלמידה

השתלבות בעלי לקויות למידה בצה"ל

סרן דפנה אלטלף-גרין

קצינת מחקר ופיתוח, ענף פיתוח מערכות חינוך, מוסד"ה

איור: עמוס אלנבוך

לאורך שלושת העשורים האחרונים, במקביל לעליית המודעות לתחום לקויות הלמידה בחברה האזרחית, נדרש צה"ל לבחינת עמדתו ביחס לאוכלוסייה זו במערכת הצבאית. במהלך שנת 2008, נכנס ענף פיתוח מערכות מיון בממדיה לפרויקט שמטרתו עדכון נוהלי הטיפול באוכלוסיית בעלי לקויות הלמידה בצה"ל. כחלק ממהלך זה הוחלט לבחון ברמה המערכתית את נתוני האיכות ומדדי איכות השירות של אוכלוסיית לקווי הלמידה, כבסיס תשתיתי לקביעת מדיניות וקבלת החלטות. מטרת המחקר הנוכחי הינה לבחון כיצד חיילים בעלי לקות למידה משתלבים במערכת, תוך שימוש בנתוני מערכת המיון הראשונית וקריטריונים הסתגלותיים לאורך השירות.

במחקר זה נאספו נתונים ממספר נקודות זמן מרכזיות במסלול דרכו של החייל. בבחינת מדדי האיכות של מערכת המיון הראשונית, נמצאו הבדלים משמעותיים בין ממוצע ציוני הדפ"ר והקב"א לטובת אוכלוסיית לקווי הלמידה. ממצאים אלו אינם מעידים בהכרח על הבדלים ביכולת השכלית בין שתי האוכלוסיות, אלא על אופן המדידה בקרב אוכלוסיית לקווי הלמידה. כמו כן, נמצא כי שיעורי

קש"י ההסתגלות והסעיף הנפשי שניתנו לאוכלוסיית לקווי הלמידה גבוהים יותר מאשר בקרב האוכלוסייה הכללית. בבחינת מדדי איכות השירות, נמצא כי הן שיעור השרידות והן שיעור ביצוע ליקווי השירות (מספר העריקויות הנפקדויות והמחבושים שביצע החייל), נמוכים יותר באוכלוסיית לקווי הלמידה. יחד עם זאת, נמצא כי ציוניהם של לקווי הלמידה בהכשרות נמוכים יותר וכי הם שורדים פחות את קורסי ההכשרה מהאוכלוסייה הכללית. כמו כן, נמצאו הבדלים משמעותיים בהפגנת התנהגות ארגונית חיובית כגון קבלת דרגה, קצונה וציון סוציומטרי גבוה. בשלושת הפרמטרים הללו נמצא שיעור נמוך יותר של אוכלוסיית לקווי הלמידה בהשוואה לאוכלוסייה הכללית, וזאת על אף נתוני הפתיחה הגבוהים. ממצאים אלו נראה כי אף על פי שאוכלוסיית לקווי הלמידה המתגייסת משתלבת בשירות הצבאי באופן תקין ואינה מהווה בעיה אקוטית למערכת הצבאית, עדיין ישנם מוקדי קושי משמעותיים האופייניים לאוכלוסייה זו במיוחד בשלבי ההכשרה והקידום. ממצאים אלה תומכים בצורך בגיבוש מענה מערכתית לטיפול באוכלוסיית לקווי הלמידה. במסמך מוצגות המלצות להמשך התקדמות העבודה בתחום.

נמוכה יותר ללמידה.

יתרה מזאת, אל הלקויות השונות נלווים, במקרים רבים, היבטים רגשיים והתנהגותיים שהם תוצאה של הלקות אך אינם הסיבה לה. ילדים לקויי למידה נוטים לסבול יותר מקשיים חברתיים, ומפגינים כישורים חברתיים דלים ויכולות רגשיות מופחתות. עם ההתבגרות, חלה התקדמות רגשית וחברתית ומאפיינים אלו לרוב מיטשטשים וכמעט שאינם נראים, למעט במקרים בהם הלקות חמורה או שלא טופלה כראוי (מעורלה, 2008).

נכון להיום, אבחוני לקויות הלמידה יכולים להיערך על ידי גורמים שונים: פסיכולוג, מאבחן דידיקטי, קלינאית תקשורת, נירולוג (לתחום הקשב בלבד) וכדומה. מטרת האבחונים נעה בין אבחון לצורך אפיון הקושי המשמש לביינת תוכנית חינוכית דידיקטית, אבחון לצורך זיהוי ואבחנה מבדלת המשמש למתן אישורים והתאמות במבחנים, ואבחון לצורך טיפול בתחומי התפתחות, התנהגות או אספקטים רגשיים (דויד, 2002). בשנים האחרונות חל גידול משמעותי בשכיחות האבחונים ללקויות הלמידה, הן בשל המודעות ההולכת וגוברת, והן בשל האפשרות לקבלת הכרה ותנאים מותאמים בבחינות הבגרות (דויד, 2002). בהקשר זה, יש הטוענים כי האוכלוסייה המאובחנת לוקה ב"אבחנת יתר" במקרים מסוימים, וב"אבחנת חסר" באוכלוסיות אחרות בעקבות חוסר מודעות, גורמים סוציו אקונומיים ואחרים (דקל, 2009).

לקויי הלמידה בצה"ל

המפגש הראשון של לקויי הלמידה עם המערכת הצבאית מתרחש ככל מלש"ב (מיועד לשירות ביטחון) אחר בלשכת הגיוס. במעמד אימות הנתונים נשאל המלש"ב האם יש לו אבחון דידיקטי או אבחון ללקות למידה. אם המלש"ב הצהיר על לקות, עליו להציג מסמך אבחון שנבדק בקפידה על ידי מאבחנות שהוכשרו לכך. על סמך הבדיקה מתקבלת החלטה האם המועמד זכאי להתאמות במבחני הדפ"ר (דירוג פסיכוכטי ראשוני) ואילו סוגי התאמות יקבל. מידע זה אינו נשמר במערכת ולרוב אינו עובר למערכות מיון נוספות.

בעבר, כעשירית משנתון הגיוס לצה"ל אובחנו כלקויי למידה, הווה אומר הגישו אבחונים ללשכת הגיוס ונמצאו זכאים להתאמות במבחני הדפ"ר. בשנים האחרונות, במקביל לתהליכים המתרחשים באוכלוסייה האזרחית,

רקע

ליקויי למידה

על פי ההגדרה של הוועדה לליקויי למידה (ל"ל), ה-NJCLD (National Joint Committee on Learning Disability) משנת 1994: "לקות למידה הוא מונח כללי המתייחס לקבוצה הטרוגנית של מגבלות, המתבטאות בקשיים משמעותיים ברכישה ובשימוש במיומנויות של הקשבה, דיבור, קריאה, כתיבה, המשגה או יכולות מתמטיות. מגבלות אלה הן פעמיות לפרט, נובעות ככל הנראה מדיספונקציה נירולוגית מרכזית ועשויות להופיע לאורך מעגל החיים. על אף שלקות הלמידה יכולה להתרחש בזמנית עם תנאים חיצוניים ... אין ליקויי הלמידה מהווים תוצאה ישירה של תנאים אלו".

קיימים סוגים שונים של לקויות למידה המתבטאים במגוון דרכים שונות, מרביתם נשענים על קושי התפתחותי באחד או יותר מן המנגונים הקוגניטיביים הבסיסיים (כגון ליקויים בקשב, בזיכרון, ליקויים תפיסתיים, מוטוריים וכו'). אותם קשיים באים לידי ביטוי מאוחר יותר כקושי ברכישת מיומנויות למידה בסיסיות (קריאה, כתיבה, חשבון וכו'), או לחלופין כקושי בשימוש במיומנויות למידה במקביל לדרישות הגיל (שני ובו, 2006; טרגין, 2008).

אף על פי שלא קיימת חלוקה אחת המקובלת על דעתם של כלל העוסקים בתחום, ניתן לסמן מספר תחומים מרכזיים של לקות: לקויות במיומנויות הקריאה (דיסלקציה), לקויות במיומנויות הכתיבה (דיסגרפיה), לקויות במיומנויות החשבון (דיסקלקוליה) ולקויות בתחום הקשב והריכוז (ADHD, ADD).

על פי מחקרים שונים, כ-10% מכלל האוכלוסייה מתמודדים עם לקות למידה כלשהי. רובם משתלבים במסגרת החינוך הרגיל תוך קבלת סיוע מתאים. כ-2% מהם זקוקים למסגרת החינוך המיוחד (מעורלה, 2008; שני ובו, 2006). כאמור, לקות הלמידה באה לידי ביטוי על פי רוב כקושי בביצוע מיומנויות למידה בסיסיות, מהוות תנאי הכרחי להתקדמות בלימודים. כתוצאה מכך, לקויי הלמידה חווים לחץ רב יותר ותסכול בתחום הלימודי, הפוגם בתחושת המסוגלות ויוצר השלכות רבות על תפקודם במערכת הלימודית. בחלק גדול מהמקרים הישגיהם נמוכים יותר והם בעלי מוטיבציה

המערכתית את נתוני האיכות ומדדי איכות השירות של אוכלוסיית לקויי הלמידה, כבסיס תשתיתי לקביעת מדיניות וקבלת החלטות. מטרת המחקר הנוכחי, אם כן, לבחון בצורה בסיסית תוך שימוש בנתוני מערכת המיון הראשונית וקריטריונים הסתגלותיים נוספים, כיצד חיילים בעלי לקות למידה משתלבים במערכת הצבאית.

במחקר זה נאספו נתונים ממספר נקודות זמן מרכזיות במסלול דרכו של החייל, החל מנתוני האיכות בשלב המלש"ב, דרך איסוף ציוני קורסים ונתוני משמעת והסתגלות של חיילי החובה, וכלה בנתוני שרידות עד לסיומו התקין של השירות. יש לציין כי כיוון שמדובר בנתונים ובקריטריונים גולמיים ו"קשיים", ניתן לבחון בעזרתם תופעות גלובליות וקיצוניות שצפות מעל פני השטח, אך הם אינם רגישים דיים לאיתור קשיים נקודתיים ותופעות מורכבות ועדינות יותר. לשם כך דרוש מחקר המשך שיבחן את סוגיית איכות השירות לעומקה.

שיטה

אוכלוסייה

אוכלוסיית המחקר כללה 129,265 מלש"בים, מתוכם 59.4% בינם ו-40.6% בנות, שהתייצבו בלשכות הגיוס השונות בשנים 2003-2004.¹ שנת התייצבות מחושבת מאפריל באותה השנה ועד מרץ של השנה שאחריה.² מתוך כלל אוכלוסיית המתייצבים 12.5% (16,152) הציגו אבחונים בלשכת הגיוס ונמצאו זכאים לקבלת התאמות במבחני הדפ"ר (מתוכם 60.9% בינם ו-39.1% בנות).³ להלן תוגדר אוכלוסייה זו כאוכלוסיית לקויי הלמידה ("ל") במחקר.⁴

1 הבחירה בשנתוני התייצבות אלו נבעה מהצורך בזיהוי אוכלוסייה שסיימה את השירות הצבאי באופן ודאי.

2 לדוגמה, שנת צו 2004 מתחילה ב-01.04.04 ומסתיימת ב-31.05.04.

3 יש לציין כי כיוון ששיעורי הגברים והנשים בשתי האוכלוסיות דומים, לא נעשתה הבחנה בהמשך בין נשים לגברים.

4 החל מ-2008 ניתנו הנחיות חדשות בדבר הליך בדיקת האבחונים ומתן ההתאמות. מחקר זה מתייחס להליך מתן ההתאמות הישן שהוגדר ע"י ממד"ה ב-2004 ויושם עד ל-2008.

החלה מגמת עלייה משמעותית באחוז הטוענים ללקות למידה. בדו"ח שהוגש השנה על ידי המדור הפסיכוכי, נמצא כי 35% מאוכלוסיית כלל המלש"בים מצהירים על לקות למידה, לעומת 28% שהצהירו על כך ב-2006 (קדיסון, 2009).

ממחקרים שנערכו על אוכלוסיית ל"ל מצטיירת תמונה מורכבת ביחס לתהליך השתלבותו של החייל לקוי הלמידה בצה"ל. על פי רוב נצפית מגמה כללית של הסתגלות תקינה למערכת הצבאית במרבית הפרמטרים הנבדקים. עם זאת, ממצאים אחרים וכן קולות של אנשי מקצוע מהשטח (אנשי מיון, ברה"ן והדרכה) מצביעים על קשיים המאפיינים אוכלוסייה זו לאורך השירות. מרבית המחקרים שנעשו בתחום במערכת הצבאית בחנו אוכלוסייה מצומצמת. עד כה לא נערך מחקר מקיף אשר בחן את כלל אוכלוסיית ל"ל בצה"ל.

הטיפול באוכלוסיית לקויי הלמידה בצה"ל

כבר במחצית שנות ה-80, עם המודעות הגוברת באקדמיה ובציבור לתחום לקויות הלמידה, נדרש צה"ל לבחינת עמדתו בסוגיות הקשורות באוכלוסייה זו במסגרת המערכת הצבאית. עם זאת, רק באמצע שנות ה-90 החלה עבודה ממוסדת בנושא וגובשו הנחיות מקצועיות. תחילה התמקד הטיפול באוכלוסיית ל"ל באבחון נכון ובגזירת ההתאמות למערכת המבחינים בלשכת הגיוס, או לחלופין, בדיקה על ידי נירולוג וקביעת סעיף ליקוי רפואי במידת הצורך. בהמשך הובהר כי סוגיה זו הינה רלוונטית לא רק בשלב המלש"ב, אלא לאורך כל מסלול השירות של הפרט. יתרה מזאת, הועלו תהיות לגבי סוגיית מיצוי פוטנציאל האוכלוסייה והשלכותיה גם על מיונים למקצועות ספציפיים, וכן על אופן הטיפול באוכלוסייה בהכשרות בבה"דים, בשערי הקצונה ואף במרכזי ההערכה לקצונה בכירה (פונד וזפרן, 2004).

ב-2004 נכתב ייר מטה (נמ"ט) מקיף בו מופו הבעיות והדילמות הקיימות בצה"ל ביחס לטיפול באוכלוסיית לקויי הלמידה, והוגדרו צומתי השירות בהם נדרשת התערבות. בהתבסס על נמ"ט זה, נכנס ענף פיתוח מערכות מיון בממד"ה לפרויקט שמטרתו עדכון נוהלי הטיפול באוכלוסיית בעלי לקויות למידה בצה"ל, החל משלב המיון, דרך הגיוס וכלה בהכשרה ובמהלך השירות. כרקע למהלכים עקרוניים בתחום, הוחלט לבחון ברמה

כלי המחקר

1. מדדי מערכת המיון הראשונית: דפ"ר ומרכיביו, צד"כ (ציון דרך), צה"ר (ציון השכלה ראשוני), קב"א (קבוצת איכות), סימול עברית, קה"ס (קשויי הסתגלות), סעיף נפשי.⁵
2. קריטריונים לאיכות השירות: חלוקה לתפקידים, שרידות בשירות, שרידות בלחימה, ביצוע ליקויי שירות, סוציומטרי, קידום בדרגה, שרידות בקורס וציון קורס, מבדק וקצונה, שיעור כניסה למבדק, ציון מבדק, שיעור כניסה לבה"ד 1, שיעור סיום בה"ד 1.
- נתוני הנבדקים הופקו מקובץ הנתונים הצה"לי (מערכת הבימס) ועובדו בתוכנת SPSS.

עיקרי הממצאים

מדדי מערכת המיון הראשונית

הממצא הבולט ביותר במערכת המיון הראשונית הוא בתחום מבחי הדפ"ר (מבחנים פסיכוכיניים המהווים אומדן ליכולת שכלית): נמצא הבדל מובהק ומשמעותי בין ממוצעי ציוני הדפ"ר של אוכלוסיית לקויי הלמידה לאוכלוסייה הכללית, כך שאוכלוסיית לקויי הלמידה גבוהה יותר מהאוכלוסייה הכללית. ממצא זה אינו מעיד בהכרח על הבדלים ביכולת השכלית בין שתי

5 הסברים למדדים השונים יינתנו בהמשך.

האוכלוסיות, כיוון שישנן מספר סיבות אובייקטיביות ליצירת פערים אלו:

- עד לריענון הנהלים באוכלוסיית לקויי הלמידה בינואר 2008, אבחוני המלש"בים נחשבו כתקנים רק במידה שהערכת האינטליגנציה שלהם הייתה ממוצעת ומעלה. מלש"ב אשר הערכת האינטליגנציה שלו הייתה נמוכה מטווח הנורמה, לא קיבל התאמות (פונד וטרגין, 2008).⁶ כך נוצר מצב שבו אוכלוסיית מקבלי ההתאמות שהוגדרה כאוכלוסיית לקויי הלמידה הייתה מלכתחילה אוכלוסייה בעלת יכולות ממוצעות ומעלה.
- רוב בעלי לקויי הלמידה נבחנים במערכת מבחנים מצומצמת או מורחבת. הבחינה המצומצמת מייצרת פילוח שונה במעבר בין ציוני הדפ"ר הרציף לדפ"ר בתשעויות (סולם תשעוני הוא שיטה מקובלת להצגת התפלגות נורמלית המחולקת לתשעה חלקים). כתוצאה מכך, התפלגות ציוני הדפ"ר בתשעויות אצל נבחי הדפ"ר המצומצם מוטה כלפי מעלה. כמו כן, ציונם של נבחי הבחינה המורחבת נקבע בהתאם לציון הדפ"ר שמניב את ציון הקב"א הגבוה יותר.

6 ההחלטה שלא להעניק התאמות לבעלי הערכת אינטליגנציה נמוכה (כפי שנקבע בשנת 1998), מסתמכת על הגדרת לקויות למידה של ה-DSM4 (Diagnostic Statistical Manual of Mental Disorders, 1994), לפיה ילדים בעלי אינטליגנציה נמוכה אינם מתקשים בגלל לקות למידה, אלא בגלל אינטליגנציה נמוכה. הספרות העדכנית, לעומת זאת, מעלה כי אין להנחה זו בסיס מחקרי, וכי לא נמצא קשר בין רמת האינטליגנציה של האדם לבין חומרת הלקות שלו. החל מ-2008 בוטלה הנחיית הערכת האינטליגנציה (פונד וטרגין, 2008).

נראה כי אך על פי שאוכלוסיית לקויי הלמידה המתגייסת משתלבת בשירות הצבאי באופן תקין ואינה מהווה בעיה אקוטית למערכת הצבאית, עדיין ישנם מוקדי קושי משמעותיים האופייניים לאוכלוסייה זו

שאינו מפתיע בהתחשב בעובדה שמבחינה אלו דורשים מיומנויות שלקויי למידה מתקשים בהן. אף על פי כן, יש לציין כי מאחר שמדובר במבחן שעיקרו בחינת המיומנויות שבעלי הליקויים מתקשים בהן, היה מצופה שיהיו הבדלים קיצוניים יותר בין האוכלוסיות.

כחלק ממערכת המיון הראשונית נבדקים גם מאפיינים אישיוניים והתנהגותיים של המלש"ב. המדד האישייתי העיקרי הוא ציון הצד"כ (ציון דרך שמתקבל בראיון התאמה ללחימה שנוערך בלשכת גיוס), המבוסס על ראיון שנוערך לבנים בלשכת הגיוס במטרה לאמוד את סיכוייו של המלש"ב להתמודד בהצלחה עם תפקידי לחימה. גם כאן, באופן מפתיע, לא נמצאו הבדלים בין האוכלוסיות. עם זאת, נמצאו הבדלים בשיעור בעלי הקה"ס והפרופיל הנפשי (ציוני היתנים על ידי הקב"ן בלשכת הגיוס) בין אוכלוסיית לקויי הלמידה לאוכלוסייה הכללית. הבדלים אלו מצביעים על פוטנציאל גבוה יותר לקשיי הסתגלות בשירות בקרב אוכלוסיית ל"ל, ועולים בקנה אחד עם ממצאי מחקרים קודמים המעידים כי לקויות הלמידה באות לידי ביטוי גם בתחום הרגשי והחברתי.

מדדי איכות השירות

חלק זה מתייחס כמובן רק לאוכלוסיית המתגייסים לשירות - אוכלוסייה שמטבע הדברים היא אוכלוסייה "מסוננת" יותר. יש להניח כי בעלי לקויות הלמידה החמורות הסובלים מסימפטומים חברתיים והתנהגותיים משמעותיים, כמעט שאינם מצויים באוכלוסייה זו. ראשית, נתייחס לחלוקה לתפקידים בקרב האוכלוסיות השונות. אחד הממצאים הבולטים בהקשר זה הוא נוכחות גבוהה יותר של ל"ל, בהשוואה לאוכלוסייה הכללית,

יש לציין כי בקרב העוסקים בתחום ישנו שיח ער על התחושה כי קיימת אינפלציה של אבחונים בשוק הפרטי ונטייה לאבחון יתר של האוכלוסייה, לצד אבחון חסר של אוכלוסיות אחרות. ייתכן כי חלק מסוים מאוכלוסיית לקויי הלמידה אובחן שלא לצורך, ועל כן ההתאמות שזכה להן הפכו ליתרון וזיכו אותו בציון גבוה מהרגיל.

כפועל יוצא מההבדלים בציוני הדפ"ר, נמצאו הבדלים בהתפלגות הקב"א (מדד המיון והתכנון העיקרי של צה"ל), כך שלאוכלוסיית לקויי הלמידה ציונים גבוהים יותר בהשוואה לאוכלוסייה הכללית. ההבדל בממוצע הקב"א בין שתי האוכלוסיות מובהק אך קטן מאוד. מקורו של הבדל זה, ככל הנראה, בפער בין האוכלוסיות בציוני הדפ"ר.

באופן מפתיע, לא נמצאו הבדלים משמעותיים בציוני הצה"ר (מדד המייצג את איכות ההשכלה שרכש המלש"ב) בהשוואה בין הקבוצות. זאת בניגוד להנחה המקובלת כי ל"ל חווים קשיים רבים במהלך לימודיהם. הסבר אפשרי לכך ניתן למצוא בטענה כי חלק מהנושאים ממערכת החינוך הם ל"ל שלא אובחנו, ועל כן אינם מוגדרים במחקר כאוכלוסיית ל"ל.

אחד ממדדי מערכת המיון הראשונית הפחות ידועים הוא מדד סימול העברית, שמהווה אינדיקציה לרמת הידע והשליטה של המלש"ב בשפה העברית. מדד זה מורכב מארבעה מדדים שונים (קריאה, כתיבה, דיבור והבנת הנקרא). בניגוד לציפיות, לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין אוכלוסיית המחקר לבין האוכלוסייה הכללית בממוצעי הציונים. עם זאת, נמצאו הבדלים משמעותיים בצורת ההתפלגות, כך של"ל התמקמו בציוני הביניים ופחות בקצוות בהשוואה לאוכלוסייה הכללית. ממצאים אלו מצביעים על קושי מסוים של אוכלוסיית ל"ל בביצוע המבחנים, קושי

**במדדים אישיותיים קליניים,
שתפקידם לנבא קושי משמעותי
בהסתגלות לשירות, אכן נמצאו
הבדלים אשר מצביעים על פוטנציאל
גבוה יותר לקשיי הסתגלות בשירות
בקרב אוכלוסייה זו**

עובדה המעידה על קושי משמעותי הקיים גם בשלב זה. קושי זה אינו מפתיע משום שהמסלול בבה"ד 1 משופע בפעילות לימודית עיונית המערימה קשיים רבים על לקויי הלמידה. כמו כן, ייתכן כי תכנים נוספים של המסלול, כמו ניווטים ואפיונים נוספים שלו, עומס המשימות והלו"ז הצפוף, אינם מאפשרים שימוש במנגנוני פיצוי ותורמים אף הם לקושי.

לבסוף, נמצא כי לאוכלוסיית ל"ל ציון סוציומטרי טירונות נמוך יותר מהאוכלוסייה הכללית, עובדה שיכולה לרמוז על תפיסת החברה את תפקודם של ל"ל בהשוואה לתפקודם של אחרים.

סיכום, משמעויות וכיוונים להמשך

המחקר הנוכחי עסק במיפוי ראשוני של מדדי האיכות הראשוניים ומדדי איכות השירות, כפי שהם באים לידי ביטוי באוכלוסיית לקויי הלמידה בהשוואה לאוכלוסייה הכללית. מדדי האיכות שנמדדו במחקר זה הינם מדדים גנריים "גסים", המשותפים לכלל האוכלוסייה ומכאן חסרונם: הם אינם רגישים דיים לגילוי תופעות ספציפיות הייחודיות למקצועות ולתפקידים ספציפיים, אלא משמשים לאיתור תופעות גלובליות וקיצוניות בכלל המערכת הצבאית. על אף קושי זה, נראה כי ממצאי המחקר הנוכחי מאפשרים לסמן מספר תופעות מעניינות הקשורות למאפייני האיכות והמאפיינים ההתנהגותיים של אוכלוסיית לקויי הלמידה בכל הקשור למהלך שירותם הצבאי.

נסכם ונאמר כי מבחינת מדדי מערכת המיון הראשונית, אוכלוסיית ל"ל דומה במהותה לאוכלוסייה הכללית, ואף מדורגת מעט גבוה יותר במדדי היכולת השכלית. כאמור, ממצאים אלו אינם מעידים בהכרח על הבדלים ביכולת השכלית בין שתי האוכלוסיות, אלא על אופן המדידה בקרב אוכלוסיית לקויי הלמידה. בהקשר זה נציין כי במדדים אישיותיים קליניים, שתפקידם לנבא קושי משמעותי בהסתגלות לשירות, אכן נמצאו הבדלים בין האוכלוסיות. הבדלים אלו מצביעים על פוטנציאל גבוה יותר לקשיי הסתגלות בשירות בקרב אוכלוסייה זו.

מבחינת מדדי איכות השירות, ממבט ראשון נראה כי ל"ל מפגינים התנהגות ארגונית תקינה במהלך השירות, שכן הם שורדים יותר עד תום השירות וכן מבצעים פחות ליקויי שירות בהשוואה לאוכלוסייה הכללית. עם זאת, ברזולוציה גבוהה יותר, נמצא כי ציוניהם בהכשרות נמוכים יותר וכי הם שורדים פחות

במקצועות הלחימה בתחילת שירותם הצבאי. ממצא זה תואם את ההנחה כי השירות הצבאי הקרבי מהווה הזדמנות לאוכלוסיית ל"ל להפגנת יכולות שאינן לימודיות, וכאפשרות ריאלית להצטיינות שתהווה חוויה מתקנת לתקופת הלימודים. כעת, נפנה לבחינת מדדי איכות השירות ה"קלאסיים": ליקויי שירות (מספר העריקות, הנפקדויות והמחבוסים שביצע החייל) ושרירות בשירות (בלחימה ובכלל צה"ל). בבחינת מדדים אלו נמצא כי שיעור ליקויי השירות בקרב אוכלוסיית ל"ל נמוך יותר מאשר בקרב האוכלוסייה הכללית, וכן שיעור השרידות בשירות בקרב אוכלוסיית זו גבוה משיעור השרידות באוכלוסייה הכללית. ממצאים אלו סותרים, לכאורה, ממצאים קודמים שהעידו כי לאוכלוסיית לקויי הלמידה סיכוי גבוה יותר להפגין קשיי הסתגלות למסגרת. בהקשר זה נציין כי אי שרירות בשירות הינה התנהגות קצה של קושי הסתגלותי, וכי קשיים הסתגלותיים לרוב באים לידי ביטוי בצורה מיעונית יותר במהלך השירות. ואכן, נמצא כי אוכלוסיית ל"ל מסיימת חלק מהקורסים בציונים נמוכים יותר ושורדת פחות בהכשרות מאשר האוכלוסייה הכללית. ממצאים אלה אינם מפתיעים לאור העובדה שההכשרות דורשות שימוש אינטנסיבי במיומנויות למידה ורמות סבירות של קשב וריכוז.

כמו כן, נמצא כי שיעור הקידום לדרגת סמל ושיעור קבלת דרגת קצונה, נמוכים יותר בקרב אוכלוסיית ל"ל בהשוואה לאוכלוסייה הכללית. הממצא האחרון מקבל משמעות גדולה יותר, לאור העובדה כי פוטנציאל הקצונה בקרב אוכלוסיית לקויי הלמידה גבוה יותר מאשר בקרב האוכלוסייה הכללית בשל ציוני הקב"א והדפ"ר הגבוהים שלהם. כדי לבחון תופעה זו לעומקה, נערכה בדיקה של תהליך היציאה לקצונה במהלך השירות. על פי הממצאים נראה כי אחוזים גבוהים יותר של חיילים מקרב אוכלוסיית ל"ל מגיעים למבחני המבד"ק, אך עם זאת, אחוז גבוה יותר של חיילים מקרב אוכלוסייה זו נפסל ולא עובר שלב זה. ממצא זה עלול להצביע על קשיים אישיותיים / חברתיים / הסתגלותיים או לחלופין מוטיבציה נמוכה או יכולות קוגניטיביות נמוכות, שבאים לידי ביטוי במהלך מבדקי הקצונה ואינם מאפשרים את היציאה לקצונה.

אחוזי הפסילה הגבוהים של אוכלוסיית ל"ל במבד"ק יוצרים מעין קיזוז, כך שאחוזי הכניסה של אוכלוסיית ל"ל לבה"ד 1 כמעט זהים לאחוזי הכניסה של האוכלוסייה הכללית. עם זאת, שיעור ל"ל הנכשלים בבה"ד 1 גבוה מאחוז הנכשלים בקרב האוכלוסייה הכללית (6.5 לעומת 4.2),

את קורסי ההכשרה מאשר האוכלוסייה הכללית. חוסר העקביות בממצאים אלו מחזק שתי טענות מרכזיות: ראשית, ל"ל אינם נוטים לבצע התנהגויות קצה ומבטאים את קשייהם בצורה מינורית יותר. שנית, הצומת המרכזי הנראה לעין בו הם חווים קשיים במהלך השירות הוא תקופת ההכשרה, תקופה הדורשת שימוש תדיר במיומנויות למידה וביכולות קשב וריכוז, שמקשים על הסתגלותם של ל"ל. לצד ממצאים אלו, התגלו הבדלים משמעותיים גם בהפגנת התנהגות ארגונית הישגית כגון קבלת דרגה, קצונה וציון סוציומטרי גבוה. בשלושת הפרמטרים הללו נמצא שיעור נמוך יותר של אוכלוסיית לקויי הלמידה בהשוואה לאוכלוסייה הכללית, וזאת על אף נתוני הפתיחה הגבוהים. ממצאים אלו יכולים להעיד על קושי מסוים של אוכלוסיית לקויי הלמידה בהפגנת ההתנהגות הרצויה וביכולת להתבלט ולהצטיין במסגרת הצבאית.

המלצות ומסקנות

מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון כיצד חיילים בעלי לקות למידה משתלבים במערכת הצבאית, לצורך קביעת מדיניות וכתשתית למהלכים עקרוניים בתחום. מהממצאים שתוארו לעיל נראה כי על פניו, אוכלוסיית לקויי הלמידה משתלבת בשירות הצבאי הסטנדרטי ברמה מספקת ואינה מהווה בעיה אקוטית למערכת הצבאית. עם זאת, נמצאו ממצאים המרמזים על קשיים שחווה אוכלוסייה זו במהלך השירות הצבאי, במיוחד בתהליך ההכשרה ובצומתי הקידום, זאת למרות נתוני הפתיחה הגבוהים יחסית. ממצאים אלו דורשים התייחסות במספר מישורים:

נראה כי אוכלוסיית לקויי הלמידה משתלבת בשירות הצבאי הסטנדרטי ברמה מספקת, אך יחד עם זאת, הממצאים מרמזים על קשיים שחווה אוכלוסייה זו במהלך השירות הצבאי במיוחד בהכשרה ובצומתי קידום

דפ"ר

האפשרות של אינפלציה מלאכותית בציוני הדפ"ר בקרב אוכלוסיית לקויי הלמידה, מעלה סימני שאלה לגבי הרלוונטיות של האבחונים הניתנים במסגרת החינוכית למיון, לשיבוץ ולטיפול בל"ל לאורך השירות הצבאי. סוגיה זו, יחד עם שאלות הנוגעות בקשר שבין עצם הגשת האבחונים לבין המצב הסוציו-אקונומי של המלש"בים, חוזרות ועולות לאורך השנים ביחס לטיפול באוכלוסייה.

נקודות אלו דורשות חשיבה מחודשת ביחס לשיטות אלטרנטיביות לזיהוי לקויות למידה בקרב המלש"בים ולקביעת התאמות בלשכות הגיוס. ואכן, במסגרת עדכון הנהלים, נעשתה עבודה מעמיקה בכל הקשור לבחינת האבחונים בלשכת הגיוס וליצירת התאמות מדויקות התפורות למידותיו של המלש"ב, תוך פגיעה מינימלית במהות הבחינה. כמו כן, בימים אלה בוחנים בממד"ה, בשיתוף עם תומכ"א ומקרפ"ר אפשרויות להעברת מערכת סינון מותאמת לצורכי צה"ל במסגרת ההתייצבות הראשונה, שתיתן מענה לזיהוי הלקויות הנפוצות ביותר בקרב האוכלוסייה.

קצונה

בדיקה שנערכה לאחרונה על ידי ממד"ה העלתה את התחושה כי חלק נכבד מהפסילות של אוכלוסייה זו נובע מפער מסוים בין נתוני האיכות הגבוהים לתפקוד בפועל במהלך המבדקים. תחושה זו יכולה להעיד מחד על אי דיוק בקביעת הדפ"ר בקרב האוכלוסייה, או מאידך, על קשיים אובייקטיביים של האוכלוסייה ביחס למיוני המבד"ק. כדי לברר שאלה זו, מומלץ לערוך מחקר

מקורות

- דויד, ג. (2002). לקויי למידה בצה"ל, ממד"ה.
- דקל, ר. (2009). מיון רפואי לסובלים מהפרעות קשב וריכוז. המנהל לכ"א טכנולוגי ולמחקר, מדור חקר ומקצועות.
- דקל, ר. (2009). מיון רפואי תעסוקתי לסובלים מהפרעות קשב וריכוז. חתומכ"א, אכ"א.
- דובר, ש. (1989). ספר הקב"א, ממד"ה.
- טואשי, י. (2006). מתבגרים עם לקויות למידה בשירות הצבאי, הזדמנות שנייה או כישלון ידוע מראש. עבודת M.A., המכללה האקדמית תל אביב יפו, החוג לנאורופסיכולוגיה שיקומית.
- טרגין, ד. (2008). אבחון לקויות למידה, ממד"ה.
- מנזרולה, מ. (2008). השתלבות לקויי למידה במסגרת הצבאית בתפקידי לחימה, הדרכה ופיקוד: מחקר אורך. עבודת גמר לקבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת חיפה.
- פונד, ס. וזפרן, ע. (2004). לקויי הלמידה בצה"ל - בעיית פרט או בעיה מערכתית? ממד"ה.
- פונד, ס. וטרגין, ד. (2008). עדכון נהלים לקביעת התאמות במבחנים הפסיכוטכניים, ממד"ה. ה"ד 371 8991.
- פונד, ס. ונעם, י. (2005). דפ"ר מצומצם לעומת דפ"ר מלא, ממד"ה. ה"ד 3772.
- קדיסון, ד. (2009). מגמות בתחום לקויי הלמידה. מדור פסיכוטכני, מיטב.
- שני, ד. (1999). סוגיות בחקר לקויי למידה אצל מבוגרים - אבחון והסתגלות. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת חיפה, החוג לפסיכולוגיה.
- שני, ד., נבו, ב. (2006). סוגיות מרכזיות באבחון פסיכולוגי של לקויי למידה. מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית, גיליון 24.
- Rourke, Byron P. (1989). *Nonverbal Learning Disabilities: The Syndrome and the Model*, NY: The Guilford Press.

איכותי מעמיק שישקור את החומר האישייתי וההתנהגותי שנצבר במבד"ק ביחס לאוכלוסיית ל"ל. מחקר עומק מסוג זה יוכל לסייע בקביעת המדיניות כלפי ל"ל במבד"ק, ובכללה מתן התאמות לנבדקים בעלי ל"ל. באשר לבה"ד 1, ניכר כי דרושה עבודת מחקר מעמיקה שתבחן את הקשיים הניצבים בפני ל"ל בקורס. עבודה זו תניח מצע של ידע שישמש לקביעת מדיניות בכל הקשור למתן התאמות, ליווי, טיפול ותמיכה באוכלוסיית ל"ל לאורך הקורס.

הכשרות

כחלק ממהלך עדכון נוהלי הטיפול באוכלוסיית ל"ל, נעשתה בממד"ה עבודה מעמיקה בכל הקשור להליך ההכשרה בבה"דים, שכללה פיתוח והעברה של סדנאות להכשרת מפקדים ומפתחי הדרכה במתן מענה לאוכלוסיית ל"ל וכתבת הוראות תוה"ד. מומלץ להפעיל את הסדנאות בכלל ההכשרות בצה"ל, וליישם את ההמלצות שעלו מעבודה זו בעניין מתן התאמות בקורסים. לשם כך, ישנו צורך במיני גורם רשמי בבה"דים שיהיה אמן על נושא לקויות הלמידה על כל משמעויותיו.

מחקרי המשך

כיוון שהמחקר הנוכחי נשען על קריטריונים "גסים" ו"קשים", שייתכן שאינם רגישים דיים לזיהוי תופעות ממוקדות, מומלץ להמשיך לחקור את הנושא תוך שימוש בקריטריונים מדויקים יותר כגון חו"ד מפקד, חו"ד עצמי ומבחני ביצוע לצורך קביעת המסקנות. שיטה זו תאפשר אבחנה מדויקת יותר ביחס לקורסים ולתפקידים ספציפיים בהם קיים קושי מיוחד לאוכלוסייה זו. בין היתר, מומלץ לערוך מחקר אורך שיתחקה אחר קבוצה של ל"ל וילווה אותה לכל אורך השירות. כמו כן, מומלץ כי מערך ברה"ן יבצע בחינה של ערוצי ואחוזי ההגעה לברה"ן טרם הגיוס ובמהלכו, הסיבות שהובילו לכך, ניתוח הקשיים האופייניים ללקויות השונות וכו', על מנת לבצע הערכת סיכון מושכלת יותר לגבי הפרט והמערכת.

לבסוף, כיום אין גורם מטכ"לי רשמי האחראי על תכלול סוגיית לקויות הלמידה בצה"ל. דבר זה גורם לחוסר סטנדרטיזציה בטיפול באוכלוסייה בכל שלבי המיון, השיבוץ וההכשרה, ולקושי בגיבוש ובאכיפה של הנחיות בעניין לקויות הלמידה. מומלץ למנות סמכות שתהיה אחראית על גיבוש מדיניות ויישום תובנות בעניין זה, ולתקן מומחה מתחום לקויות הלמידה שיתן מענה מקצועי בתוך צה"ל, הן בהיבט המערכתי והן בהיבט הפרט.